

nalområden som Finland. Detta innebär dock inte att övriga ekologiska faktorer saknat betydelse för bebyggelseexpansionens förlopp; metoden att koncentrera intresset till en enda ekologisk faktor eller grupp faktorer och sedan förklara alla företeelser i bebyggelseutvecklingen med den, leder knappast till trovärdiga konklusioner. Trots det monokausala synsätt som genomsyrar undersökningen har arbetet dock den förtjänten att den fäster uppmärksamhet vid att klimatet bör beaktas som en inte oväsentlig faktor, som i samspel med andra faktorer har influerat bebyggelseutvecklingen.

Eljas Orrman

Rotesoldater i rad

Jari Niemelä, *Tuntematon ruotusotilas. Ruotsinajan lopun ruotuarmeijan miehistön sosiaalinen ja taloudellinen asema Satakunnassa* [Den okände rotesoldaten. Manskapets sociala och ekonomiska ställning i den indelta armén i Satakunta i slutet av svenska tiden]. Historiallisia tutkimuksia 157. 221 s. Helsinki 1990.

I sin doktorsavhandling granskar Jari Niemelä hur den indelta arméns manskap rekryterades samt soldaternas sociala bakgrund och ekonomiska ställning från 1776 till arméns upplösning 1809 samt hur soldaterna därefter placerade sig i samhället på 1810-talet. Undersökningen bygger i huvudsak på arkivmaterial från armén och församlingarna; för att utröna soldaternas ekonomiska ställning har Niemelä ytterligare utnyttjat domböcker. Han har undersökt hur rotesoldaternas barn placerade sig i samhället med hjälp av två urval, för åren 1770–1779 och 1795–1804.

I motsats till vad titeln låter förstå omfattar undersökningsområdet inte hela Satakunta, utan tre socknar, den ståndspersonsdominerade kustsocknen Euraåminne, den gamla jordbrukssocknen Loimijoki i landskapets södra del och den sent koloniserade socknen Ikalis i norr. Författaren hoppas utan vidare kunna generalisera resultaten från dessa exempelsocknar till att gälla hela Satakunta, i själva verket hela södra Finland. Detta måste närmast betraktas som en trossak. Snarare kan man fråga sig varför exemplen måste tas just från Satakunta, varför inte med en gång välja dem från ett större område?

Författaren uppger att han uttryckligen vill undersöka soldaterna och deras levnadslöpp. Männens familjeförhållanden ingår i undersökningen därför, att författaren med deras hjälp vill åskådliggöra rotesoldatsfamiljernas "i första hand förklarande relationer" till andra grupper i samhället (s. 16). Vad författaren avser med den citerade satsen får dock aldrig någon närmare förklaring.

Niemelä presenterar utförligt, på åtta och en halv sida, de källgrupper han använt och de problem som ansluter sig till dem. Vid behandlingen av de ekonomiska och sociala förhållandena i undersökningsområdet nöjer han sig med drygt fem sidor och närmast med att presentera kvantitativa förskjutningar i storleksförhållandena mellan de viktigaste socialgrupperna 1775-1835. Författaren utnyttjar till övermått ett tabellariskt framställningsätt, han har klämt in 23 numrerade tabeller och ett antal onumrerade på drygt 180 textsidor. Man kan ställa frågan om hur meningsfullt detta är, i synnerhet då det framgår av tabellerna över t.ex. soldaternas föräldrar, yrket före soldattjänsten, hustrurnas faders yrken m.fl., att omkr. hälften av fallen hamnat i kolumnen för "uppgift saknas". Tabellernas förklaringsvärde är mycket ringa t.ex. då det gäller att utreda soldathustrurnas bakgrund. Uppgifterna rörande faderns yrke och kvinnans eget yrke har klämts in i samma tabell.

Granskningen av såväl soldaternas egen som deras hustrurs sociala bakgrund visar en övervikt för å ena sidan bönder, å andra sidan rotesoldater. Böndernas andel av rotesoldaterna minskade med tiden, vilket berodde på att torparväsendet expanderade. För den arvinge som fick ge sig iväg från hemmanet var ett eget torp ett mera lockande alternativ än ett soldattorp. Eftersom rekryteringen från andra grupper också minskade, växte andelen soldater som kom från soldatklassen i motsvarande grad. Också i detta avseende kan man iakta ett slags "ökande ständsslutenhet", även om rotesoldaterna som yrkesgrupp givetvis inte kan jämföras med t.ex. prästerskapet.

Den minskande andelen bondsöner bland dem som sökte sig till soldatyrket visar att detta inte var särskilt populärt, men det förefaller som om det skulle ha berett Niemelä stora svårigheter att konstatera detta. Han skriver nämligen, att "orsaken till rotesoldatsyrkets höga allmänna kontinuitet från far till son uppenbarligen har varit yrkets stora dragningskraft inom den egna gruppen och faktorer som stötte bort män ur andra samhällsgrupper" (s. 46). Niemelä hävdar att rotesoldaternas ekonomiska ställning allmänt taget var god och hänvisar till de 34 bouppteckningar efter soldater eller soldathustrur som han har funnit. På basen av dessa antar han att rotesoldaternas tillgångar höll sig i samma storleksklass som torparnas eller hantverkarnas. T.o.m. de bouppteckningar han hittat vittnar dock snarare om knappa förhållanden än om att soldaterna skulle ha varit välbärgade (s. 130-143). Och då man vet att de medellösa sällan efterlämnade något som kunde upptas i en

bouppteckning borde författaren ha undvikit att kategoriskt konstatera, att "bland de faktorer som lockade rekryter till yrket kan rotesoldatens mycket goda ekonomiska ställning ha varit den viktigaste" (s. 46). Undersökningar rörande fattigvården visar, att gamla soldater och deras änkor under 1700-talet rent av utgjorde den största enskilda understödstagargruppen, men Niemelä har synbarligen inte känt till dessa undersökningar. Däremot har han dragit alltför optimistiska slutsatser, t.ex. av att många soldater hade rätt att bo på sina rotetorp till sin död.

Den kanske mest givande delen av Niemeläs undersökning gäller soldaternas placering i samhället efter 1809. Soldaternas och deras ättlingars väg ledde i de flesta fallen dem till den obesuttna befolkningen, i mindre utsträckning till torparkategorin; endast i 10 fall av 900 blev någon av dem bonde. Det är ett ganska osmyckat budskap.

Jari Niemeläs avhandling hör till samma forskningstradition som Ulla Heinos undersökning om hantverkarna i Satakunta på 1600-talet och Raimo Rantas om hantverkarna i Österbotten på 1700-talet. De hör till en socialhistorisk skola i Åbo vars målsättning är att kartlägga det gamla landsbygdssamhällets olika socialgrupper. Niemelä följer troget skolans principer. Undersökningen gäller framför allt källor, källkritiken uppfattas som själva forskningsmetoden. Det har sagts att skolan representerar en inriktning på kartläggande grundforskning, som kännetecknas av att en samhällelig infallsvinkel saknas och att denna ersatts med någotslags geografiskt perspektiv. Karakteristiken passar helt och fullt in på Niemeläs undersökning. Han har suttit flitigt i arkiven, alla uppgifter om rotesoldater i källorna har excerperats och uppställt i tabellform. Texten går i huvudsak ut på att förklara tabellerna.

Kanske åbobornas vetenskapsideal, att dra fram "ny kunskap" i dagsljuset ur arkivens gömmor är ett tillräckligt kriterium på forskning. Också Niemelä producerar "ny kunskap", men när man har läst boken är det fortfarande oklart vilken ställning rotesoldaterna egentligen intog i sina egna samfund. Och det värsta är att läsaren blir tvungen att stirra på leden av rotesoldater så ingående, att det samhälle där de levde, arbetade, kämpade, åldrades och dog helt kommer i bakgrunden. Niemelä kommer med mycken ny kunskap om rotesoldaterna, men endast litet om deras samhälle. För historiker som forskar i samhället under 1700-talet och början av 1800-talet är Niemeläs undersökning givetvis till stor nytta som källutgåva.

Panu Pulma